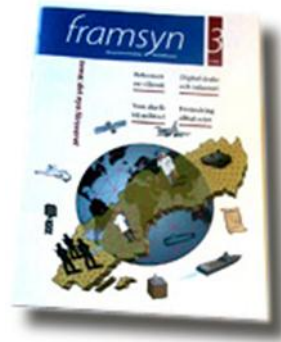
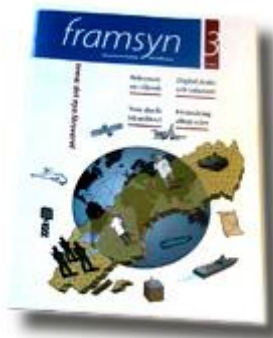

Framsyn Nr 3 2002

Nr 3 Det nya försvaret

Försvaret är mer än prylar

Vad är ett försvar? För många har nog försvaret varit fartyg, flygplan och stridsvagnar. Ju fler desto bättre och helst skulle de komma från de svenska verkstäderna och ge svenskar jobb. En jämfört med andra länder betydande andel av försvarsbudgeten, nästan hälften, investerades i materiel och en stor del av denna ställdes i förråd i skogen.

Därför är det kanske inte så konstigt att en del av diskussionen om det nya försvaret, reformen och förändringstakten handlar om materiel. Om det avvecklas för mycket eller för lite, hur många flygplan som är lagom och varför det pratas så mycket om det nya försvaret när man ser så lite av det i form av fartyg och flygplan.

En av de bärande tankarna i det nya försvaret var en svensk motsvarighet till Revolution in Military Affairs, RMA. Till en början tolkades RMA som en teknisk revolution och man glömde nog bort att det mer borde handla om RMA-tänkande och mindre om RMA-prylar.

För att det ska bli en revolution som är värd namnet måste alla länkar som tillsammans utgör försvaret i grunden förändras. Denna tidning vill visa hur långt detta förändringsarbete har kommit.

Sverige får till sommaren sin första militära doktrin, på utbildningssidan har verkligheten redan kommit ikapp framtiden, den som inte har varit på FHS de senaste fem åren skulle idag inte känna igen sig, folkrätten blir i det nya försvaret ett viktigt ämne för officerare, inom tekniken ersätts tungt och långsamt av lätt och snabbt.

Dessa exempel visar att väldigt mycket har hänt och är på väg att förändras i den reform som bara är några år gammal. Det är alltid svårt att förändra, skriver Eva Haldén som studerat förändringen som fenomen. Det ligger i människans natur att värja sig mot förändringar.

Michel Moore inleder med en artikel där han besvarar de frågor som han ofta möter när han som försvarsministerns rådgivare är ute och talar om den reform som han kallar en radikal förändring av försvaret och som han är en av de drivande bakom. Att samtidigt lägga om kursen och dessutom rätta till brister från invasionsförsvaret är inte lätt, skriver han. Det är fråga om att vilja. Vi borde betrakta reformen som ett fälttåg som ska vinnas.

Det nya försvarsbygget ([läs mer här](#)) kan ses som ett trevåningshus med en insatsvåning högst upp och under denna skolan och fabriken och längst ner lagret. Idag har vi knappast några som bor på insatsvåningen medan det fortfarande dignar på hyllorna i källaren. För att kunna möblera de övre våningarna krävs en källarrensning och då räcker det inte med att grejer är bra att ha för att sparas utan vi måste också ha användning för dem.

Som en öppning på detta nummer visar vi hur informationssamhällets digitala drake på bara några år slukade stora delar av samhället och först på slutet började nafs lite på försvaret.

Till sist tillönskas alla läsare ett skönt övningsuppehåll. De som inte vet vad detta är får hålla tillgodo med en vanlig skön semester.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn

Innehåll

Nr 3 Det nya försvaret.....	2
Hur den digitala draken förändrade världen	4
Michael Moore är en av försvarsreformens fäder.....	4
Moder Svea smider ett nytt försvar	8
Förändring är alltid svårt.....	8
Det behövs något som pekar ut kursen	12
Svea har vi råd med insatsen.....	13
Dags att vidga vyerna.....	13
Myter om militärer.....	16
Vem ska få bli militär?.....	16
Framtidens vapen ska skona civila.....	18
Snabbt på plats och gör hela jobbet.....	21
Vi har växt ur utbildningskostymen	21
FHS blir en del av Europafamiljen.....	22
”Folkrätten kryper närmare”	24
Om våld och rätt till självförsvar	25

Hur den digitala draken förändrade världen

På några år slukade informationssamhällets digitala drake industrisamhällets föråldrade strukturer. Försvarets stora massa rådde dock inte draken på. Där dröjde sig bondesamhällets traktorer kvar länge. Insikten om att armén inte skulle klara ett modernt krig ledde mot slutet av seklet fram till mekaniseringen.

Klicka på bilden för att padda hem hela illustrationen som pdf-fil (2,3 Mb).

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Michael Moore är en av

försvarsreformens fäder

Michael Moore

Han är ofta ute och talar om vad reformen innebär. Frågorna är många och i denna översiktliga artikel besvarar Michel Moore de vanligaste frågorna. Bland annat säger han att vi måste göra upp med vårt förflutna annars blir det nostalgi och folkhemsromantik över invasionsförsvaret.

Av Michael Moore

Det säkerhetspolitiska läget är en av de främsta orsakerna till att vi genomför den stora försvarsreformen. Det kalla kriget är slut och Sverige har tagit steget ut i Europa. Det händer mycket på det säkerhetspolitiska området just nu.

EU utvecklar alltmer sin militära och civila krishanteringsförmåga. Arbete pågår för att täcka brister samt för att få en fungerande relation till Nato med kapacitetsutveckling och lån av resurser. En första EU-insats diskuteras för Makedonien, men då måste Nato-relationen vara löst.

Ryssland närmar sig USA och Nato. Moskva får nu en speciell, nära relation med Nato och får en form av strategiskt partnerskap med USA - det är ju mycket president Vladimir Putins förtjänst. Den konventionella militära förmågan är begränsad. Det finns fortfarande en osäkerhet kring den långsiktiga politiska och ekonomiska utvecklingen.

USA:s intresse för Europa minskar troligen på lång sikt. Europa kritiserar för att satsa för lite på försvar och behålla föråldrade strukturer. USA fokuserar på att bekämpa terrorism och satsar enorma resurser på försvaret som reformeras. Den globala snabbinsats- och bekämpningsförmågan utvecklas.

Nato förändras från att vara en militärallians till mer av en säkerhetspolitisk organisation, en kommande utvidgning stärker denna trend. På kapacitetssidan fokuseras främst på att skapa relevanta funktioner och förband för krishantering samt att täcka operativa brister relaterade till detta. En reformering svåg sveper över USA:s och alla Europas försvarsmakter.

Idag är vår säkerhetspolitiska situation ytterst gynnsam, det finns inget militärt, konventionellt hot mot oss. Om Estlands, Lettlands och Litauens säkerhetspolitiska ambition om ett Natomedlemskap infrias får vi en ytterligare stabilisering av den säkerhetspolitiska situationen i vår del av Europa.

Huvudkursen i vår säkerhetspolitik torde ligga fast, det vill säga att vi ska verka aktivt tillsammans med andra för att förebygga och dämpa konflikter. Med andra ord ökad samverkan och samarbete för att

möta dagens säkerhetspolitiska utmaningar och hot. En viktig del av detta är att fullfölja försvarsreformen med full kraft. Denna fråga engagerar många och nedan följer de vanligaste frågorna jag möter när jag berättar om försvarsreformen.

Hur går det med försvarsreformen?

Det övergripande målet är att förvandla invasionsförsvaret till ett modernt och flexibelt insats- och nätverksbaserat försvar. Vi ska få ett ur säkerhets- och försvarspolitiskt perspektiv användbart försvar. För att uppnå detta måste personalförsörjningen förändras. För att genomföra reformen inom given ekonomi ska resurser frigöras genom avveckling. Reformen är en radikal förändring av försvaret. Att ändra kursen och samtidigt rätta till brister från invasionsförsvaret är inte lätt.

Du tar ofta upp bristerna i det gamla invasionsförsvaret - kan man inte titta framåt istället?

Jag får ibland den synpunkten när jag är ute och talar om reformen. Men vi måste göra upp med det förflutna för att gå vidare. Lever man i tron att det gamla försvaret var både stort och bra så är det svårt att betrakta reformen positivt. Inser man istället att visserligen var volymen stor, men försvaret hade många brister och var delvis oanvändbart, så kanske omställningen går lättare. Annars blir det nostalgi och folkhemsromantik över invasionsförsvaret.

Några exempel. Försvaret levde till stor del isolerat från omvärlden fram tills för cirka tio år sedan. Vissa delar utvecklades väl i jämförelse med omvärlden, medan andra föll efter. Då försvarets primära syfte var att avskräcka tyckte många att det var viktigt med kvantitet, även till priset av allvarliga brister. Kvalitetsaspekter som arméns eldkraft, rörlighet och skydd, nedtonades för att upprätthålla en stor volym. Försvarsgrensindelningen medförde att viktiga operativa funktioner, det vill säga förmågor som är viktiga för försvarets helhet, nedprioriterades då de inte utgjorde "kärnverksamhet" för någon försvarsgren. Exempel på sådana funktioner är luftvärn, flygets förmåga att slå mot markmål, helikoptrar och flygtransport.

Blir försvaret "användbart"?

Reformen inleddes år 2000. Förband har avvecklats, ledningsorganisationen förändrats, materiel av högsta klass tillförs och det görs dagligen stora utbildnings- och utvecklingsinsatser inom hela försvaret. Trots att det bara gått två år tycker jag att reformen går för långsamt. Genom att relatera vad som gjorts till reformens mål ska jag försöka förklara varför tempot bör ökas.

Det viktigaste delmålet är att skapa ett insatsförsvar för nationella och internationella uppgifter. Den bärande idén är att försvaret ska vara flexibelt och användbart i dagens säkerhetspolitiska miljö som ställer helt nya krav på försvarsförmåga. Ett viktigt delmål är att öka den internationella insatsförmågan.

Förband ska finnas tillgängliga för att kunna verka i alla försvarsmaktsuppgifter samt i ett bredare spektrum av kriser och konflikter. Det ska finnas gripbara förband med snabbinsatsförmåga för nationella eller internationella uppgifter. Många förband finns i första hand för att vi inte vill tappa en viss kompetens och dessa ska ha en differentierad beredskap. Förbanden ska kunna verka över försvarsgrensgränserna, joint. Förband ska sättas samman efter behovet. De bör ha hög slagkraft och rörlighet samt bra skydd.

Internationaliseringen är ett medel för att uppnå en ökad internationell insatsförmåga, men också ett mål i sig. Istället för vara en sista försvarslinje, ska försvaret vara ett aktivt säkerhetspolitiskt verktyg på hela konfliktskalan. Då måste försvaret ändras från att vara nationellt inriktat med svensk profil till att kunna verka i en internationell miljö.

Det återstår dock mycket innan försvaret uppnår dessa mål. Några exempel. Vår internationella förmåga är begränsad när vi ser till andra jämförbara länder och vårt försvars omfattning och budget. Endast en ytterst liten andel av insatsorganisationen används och kan användas internationellt, trots den breddning av förband som har ägt rum under senare år. Mycket av det vi nu gör inom det internationella området är av tillfällig karaktär, exempelvis är det ingen ordinarie insatsbataljon som roteras i Kosovo.

Även vår nationella snabbinsatsförmågan är begränsad, speciellt inom armén som dessutom har en otydlig koppling mellan vad som görs i grundorganisationen och vad man får ut i andra änden som färdiga förband. Sjö- och flygstriidskrafter har delvis andra förutsättningar, de är stående förband. Nästan alla funktioner har fortfarande en nationell inriktning och utformning.

Nya funktioner behövs. Nu skapas endast några få nya förbandstyper, tex ett NBC-kompani och en IT-krigföringsenhet. De nationella skyddsstyrkorna riskerar att bli en tillväxtreserv av markförband

samtidigt som få nya funktioner utvecklas. Den luftburna bataljonen tar lång tid att sätta upp och har endast planerats till del då frågan om stridshelikoptrar skjuts på framtiden. Vi har bara åtta gamla transportflygplan.

Är det nätverksbaserade försvaret NBF bara ett nytt modebegrepp som ersätter RMA, revolution in military affairs?

Nej - verkligen inte! Utvecklingen mot ett joint, nätverksbaserat försvar, NBF, har sin grund i doktrin- och teknikutvecklingen. Fram till idag har försvaret mest handlat om försvarsgrenarnas utveckling och fartyg, flygplan och stridsfordon. Nu ska vi betona helheten mellan informations-, lednings- och verkanssystemen.

Sverige har mycket goda förutsättningar för att bygga ett nätverksbaserat försvar. Vi har en hög teknologisk och försvarsindustriell nivå. Försvaret har en tydlig vision och inriktning kring NBF och många delar har hög modernitet som JAS och vissa moderna fartyg som har en mycket god förmåga att se vad som händer på stora avstånd, omvärldsuppfattning.

Fördelarna med NBF är uppenbara. Politiska och militära beslutsfattare får information mycket snabbare än tidigare. Man uppnår en högre operativ effekt, man kan vara på rätt plats i rätt tid och med rätt utrustning. Man kan kraftsamla verkan från många förband och system - även på distans - istället för att samla många förband på samma yta. En bra omvärldsuppfattning och ledning ger minskade egna förluster.

Den inriktning som statsmakterna har gett kring utvecklingen mot ett nätverksförsvar bör tolkas som ett principbeslut. NBF kommer att ta lång tid att förverkliga, delmålen kommer att utvecklas efter hand. NBF får konsekvenser för kommande avvägningar. Trots en omfattande avveckling av staber och förband, har det ändå bildats en insatsorganisation kring de modernaste plattformarna, oavsett om vi idag verkligen behöver dessa i de antal som beställdes när läget var ett annat. Det finns flera orsaker till det; bindningar i tidigare avtal, motstånd mot minskningar. Av dessa skäl har framförallt de mekaniserade förbanden och flygsystemet inte behovsdimensionerats fullt ut. Fortsatt anskaffning och vidmakthållande av till exempel flygplan, stridsvagnar och stridsfordon binder under lång tid stora resurser. Samtidigt eftersträvas en omavvägning mot NBF med bland annat nya sensorer, informations- och ledningssystem. Det är en svår ekvation att få ihop. De kommande åren behöver vi se över hur många av även våra moderna plattformar som behövs. Annars riskeras möjligheterna som NBF ger. Satsningen riskerar bli halvhjärtad samtidigt som stora resurser läggs på att behålla sådant som inte längre behövs, oavsett hur modernt det är.

För att skapa ett försvar utan försvarsgrensgränser är NBF ett medel. Fortfarande präglas Försvarsmakten av en försvarsgrensuppdelning med dubbla lojaliteter. På förbandet känner man ofta en starkare knytning till förbandschefen och försvarsgrenen än till ÖB och Försvarsmakten. En del ser sig som anställda i försvarsgrenen och inte i Försvarsmakten. Detta är naturligt på många sätt och det finns säkert motsvarande fenomen i andra stora organisationer. I Försvarsmakten förstärks dock det av historiska skäl samt att man tills nyligen har haft en annan myndighetsstruktur. Det är på gott och ont.

Hur ser du på anpassningskonceptet framöver?

Anpassningskonceptet behöver omformuleras. Ominriktningensdelen av konceptet med de bärande idéerna avseende flexibilitet och kompetens för att möta en osäker framtid är fortfarande relevanta, men bör hanteras inom ramen för ordinarie planeringsprocesser. Avgörande här är fortsatta satsningar inom forskning och utveckling, den nya materielförsörjningsstrategin samt en bred bas av förbandsyper. En kompetent underrättelse- och analysfunktion samt en flexibel planerings- och beslutsprocess kring försvaret är andra viktiga faktorer. En modern, allsidig försvarsmakt med fokus på insatsförmåga samt kvalitet och kompetens ger i sig en bättre grund för flexibilitet och anpassningsförmåga än en ensidigt inriktad försvarsmakt med stor volym och många brister.

Tillväxtdelen av konceptet, som kan hänföras till risken att Ryssland på kort tid kunde använda den tidigare sovjetiska arsenalen, bör nu utgå. Den militära och säkerhetspolitiska situation som denna del av konceptet skulle hantera råder inte längre. Det handlar istället om att utveckla beredskapen - förbandens tillgänglighet behöver definieras i dygn, veckor, månader eller år för nationella respektive internationella insatser. Idag har vi en betydligt större insatsorganisationen än omvärldsläget kräver. I ett försämrat läge kan vi höja beredskapen för den dominerande delen av förbandsmassan som faktiskt finns till främst av kompetensskäl. Beslut om resursförstärkning kan fattas utifrån vad som utgör den reella hotökningen.

Men att bemanna ett "användbart, gripbart" insatsförsvar ställer väl helt andra krav än att bemanna ett invasionsförsvar?

Ja - personalförsörjningssystemet behöver ses över. Nu ska vissa förband kunna nyttjas med kort varsel utan mobilisering. Värnplikten behöver utvecklas. Systemet med beredskapssoldater och beredskapskontrakt bör snarast omsättas i praktiken för att öka den nationella insatsförmågan och det är viktigt att få fler soldater att söka internationell tjänst.

Yrkesofficerare måste få tydligare karriärinriktningar. Man ska kunna välja mellan att bli specialister eller generalist. Skol- och utbildningssystemet ska nu överses vilket är viktigt. Åtgärder (ekonomi, försäkringsskydd, hemresor, stöd till familjen hemma) behövs för att få fler att söka internationell tjänst. Ett nytt tjänstgöringssystem för reservofficerare införs. De ska kunna utnyttjas mer sammanhängande i förbandsverksamhet eller internationell tjänst, med bland annat ett "fänriksår" direkt efter fullgjord utbildning.

I det nya försvaret behövs många nya civila kompetenser som till exempel IT, ekonomi, personalhantering, underrättelsetjänst, analys. Samtidigt kvarstår behov av personal i logistik- och stödfunktioner, även om en omfattande out-sourcing bör ske, som till huvuddelen bemannas av civil personal.

Ett högt utbildnings- och övningstryck är en viktig del av reformen, som tyvärr inte kunde förverkligas förra året. Fler övningar eftersträvas från och med i år. Joint-övningar behövs och en balans mellan nationella och internationella övningar skapas. Inom armén bör en brigadledning med bataljonsförband övas årligen av insats- och kompetensskäl.

Hur ser du på kommande försvarsbeslut - vilka frågor blir avgörande 2004?

Inriktningen för reformen kan säkert ligga fast. Behovet av satsningar inom många funktioner är stort och resurser behöver frigöras för att klara viktiga delar av reformen. Samtidigt finns det kvar överkapaciteter som är ett arv från den gamla hotbilden. Reformen är en gigantisk "ombalanseringsövning".

Inför försvarsbeslutet 2004 handlar det om att inom ramen för gällande inriktning tydligare ombalansera försvaret. Det krävs en fortsatt differentiering där tillgängligheten för några förband ökar på bekostnad av medellång beredskap samt volym av förband. Det finns inget behov som motiverar att genomföra verksamhet i en fullt organiserad och materiellt utbyggd insatsorganisation där alla förband har hög beredskap.

Med de tre baltiska länderna i Nato är det mycket svårt att se att Ryssland skulle kunna "hota" Sverige så länge EU och Nato finns. Det är då inte längre rimligt att så starkt betona Ryssland i vår försvarsplanering. Vi bör bland annat därför byta metod för dimensioneringen av försvaret. Nu definierar vi insatsförmåga och kompetens var för sig och det styr sedan dimensioneringen. Istället bör vi låta den närtida insatsförmågan styra den långsiktiga kompetensutvecklingen. Vi behöver än tydligare överge det hotbildsstyrda försvaret och skapa ett vilje- och förmågestyrt försvar. Det skulle öka tydligheten och gynna förståelsen för reformen. "Allt för insatsförbanden" kanske kunde bli en nygamal devis!?

Hur ska vi då få ihop nätverksförsvarets olika delar, information, ledning och verkan?

Vägen mot NBF bör ske med stegvisa mål. Det minskar risken för felsatsningar om målen är inte låsta årtal i förväg. Organisation-, metodik- och personaldelar samt teknik behöver utvecklas parallellt.

Då vi är militärt alliansfria krävs ett nationellt informations- och ledningssystem (som dock måste vara interoperabelt). Förband och staber ska kunna kommunicera med data och lägesbilder, information ska kunna överföras i nära realtid. Inledningsvis behövs ett gemensamt informationsnätverk skapas som så långt möjligt bör bygga på kommersiell teknik. Demonstratorprojekten 2002 och 2005-06 är viktiga led i detta. Befintliga sensorer bör länkas till nätverket och nya sensorer kan anskaffas med hänsyn till behovet och ekonomi.

Vilka förband behöver kunna länkas i nätverket - är det alla förband eller ett urval?

Nationella snabbinsatsförband bör prioriteras. De nya förbandstyperna (NBC-kompani, IT-skyddsenheten, säkerhetsbataljoner) är särskilt viktiga. Inom armén behövs en bättre balans mellan sensorer, informations- och ledningssystem, verkansförband samt en mer balanserad funktionsindelning. Nu dominerar tunga förband med begränsad operativ rörlighet - samtidigt finns brister avseende till exempel specialtruppsslag som till exempel artilleri och luftvärn. Resurser behöver överföras från de tunga mekaniserade förbanden till lätttröliga, hjulgående förband. Den luftburna bataljonen behöver prioriteras och kompletteras med stridshelikoptrar. Inom flygstridskrafterna krävs fortsatt utveckling av JAS.

Samtidigt måste antalet flygplan ses över. Anskaffning av luft-, sjö- och markmålsvapen kan, så länge det militära hotet mot oss är lågt, ske i mycket begränsade serier.

Inom marinen är möjligheterna att nedgå ytterligare i numerär mer begränsade. Inom amfibiekåren bör flexibiliteten ökas, till exempel att kunna uppträda även på öppen kust.

Våra transportflygplan Hercules behöver livstidsförlängas eller ersättas, de är få och mycket gamla. Enligt planerna ska samtliga åtta plan livstidsförlängas, men det verkar vara en kortsiktig lösning på så gamla flygplan. Därför bör istället andra möjligheter sökas; köp, att dela med andra eller att hyra.

Hur bör försvarets internationella förmåga utvecklas?

Problemområden som Balkan, Mellanöstern, delar av Afrika torde under lång tid ställa krav på fredsfrämjande insatser och verksamhet. Därför bör vi öka våra internationella bidrag, både i bredd och djup. Vi bör erbjuda någon resurs eller enhet ur flertalet förbandstyper. Det underlättar också bemanningen då det sprider rekryterings- och utbildningsbehov över flera funktioner samtidigt som man får en drivkraft i verksamheten. Vi bör även öka andelen förband och personal som sätts in i fredsfrämjande insatser. Målet bör på sikt vara att kunna ha 2 000-3 000 soldater och officerare ute kontinuerligt.

Markförbanden är viktiga när andra länder bedömer vår säkerhetspolitiska vilja och förmåga. Målet för de närmaste åren, utöver vissa specialtruppplag, är att kunna rotera en mekaniserad bataljon över tiden för fredsbevarande insatser. Ytterligare en bataljon (med fredsframtvängande förmåga) bör kunna genomföra en insats under högst sex månader. Bataljonerna bör vara av olika typ och kunna växlas med hänsyn till konfliktnivå. På lång sikt bör ambitionen ökas ytterligare med bland annat ledningsfunktion.

Vi bör skapa en större stadga och säkerhet i systemet samt bättre utbildning och samträning inför en insats. Bataljoner bör utbildas, samövas och sedan kontrakteras för att vara snabbinsatsförband, helst med olika beredskap för både nationella och internationella insatser. Då blir det insatsförband i ordets rätta bemärkelse, samtränade även för svårare uppgifter. För marina förband är gällande inriktning lämplig med korvett-, ubåts-, minröjnings- och minjaktförband. Det är dock viktigt att snarast komplettera med amfibieförband. För flygförband är gällande inriktning lämplig med transportflygplan, flygburen signalspaning samt en JAS 39 division från och med 2004 (i spanings- och jaktroll) med basresurs. På sikt är det lämpligt att komplettera med bland annat flygburen radar FSR 890.

Vad tror du är den viktigaste utmaningen när det gäller reformen?

Kommunikationen inom försvaret kring reformen har inte lyckats fullt ut. Vi officerare lär oss och är vana vid att diskutera och ifrågasätta fram tills dess att beslut är fattat. Sedan läggs kraften på att genomföra mål och beslut - alla motiveras till att dra åt samma håll (även om det praktiska och vägen framåt diskuteras och omprövas). Det är officerskårens adelsmärke och förmodligen en orsak till att officerarna är attraktiva på den civila marknaden. Kring reformen tillämpas dock inte alltid detta synsätt. Här uppfattas ibland ÖB:s mål och inriktning sedan 1999 som ett uppslag till diskussion och inriktningen som fastställts i tre riksdagsbeslut (1999-2001) som en intressant option bland många andra. Tänk om vi kunde betrakta reformen som ett "fälttåg" där allas vilja och engagemang är avgörande för om den lyckas.

Michael Moore är brigadgeneral och rådgivare till försvarsministern och är en av de drivande bakom reformen.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Moder Svea smider ett nytt försvar

Ett försvar består av länkar som personal, materiel, utbildning osv. Saknas en länk finns inget försvar. I dag är det omvärlden, Warszawapaktens upplösning och Sveriges steg ut i världen som till stor del bestämmer hur försvarets länkar formas.

Förändring är alltid svårt

Förändring är något mångtydigt och motsägelsefullt - både positivt och negativt, modernt och tidlöst, löftesrikt och hotfullt, obemärkt

och krävande, naturligt och påtvingat. Eva Haldén beskriver förändring som fenomen.

Av Eva Haldén

Vi hör och säger allt oftare att vi lever i en tid av stora förändringar. Det som då främst avses är omvälvande samhällsförändring. Detta trots att vi egentligen inte själva kan avgöra om just vår egen tid innehåller mer av denna typ av förändring än tidigare epoker.

Samtidigt pågår det på ett mer vardagligt plan ständigt förändring av olika slag, men då ofta i form av små och odramatiska steg. Att tala om förändring och bejaka förändring har också blivit ett tecken på att man är modern. På samma sätt har ett annat typiskt modeuttryck, nämligen flexibilitet, framställts som en både nödvändig och självklar legitimeringsfaktor för såväl organisationer som individer.

Föränderlighet tenderar således att beskrivas som naturlig och oundviklig både vad gäller nuet och framtiden, samtidigt som den senare alltmer betecknas och betraktas som i grunden oförutsägbar. Det enda vi därför kan sägas veta säkert är att vår verklighet och dess villkor kommer att förändras, men att vi inte med säkerhet kan förutse hur, när eller på vilket sätt.

Att förändring har etablerats som något självklart, positivt och karaktäristiskt för vår tid, står emellertid i ett motsatsförhållande till hur vi på ett mer grundläggande individuellt plan förhåller oss till förändring. De flesta av oss uppfattar troligen varje form av påtvingad förändring som något i grunden negativt. Detta av det enkla skälet att den är svår och ansträngande. Det är ofta mycket tidsödande att förändra(s) och det ställer höga krav på nya insikter, kunskap och/eller förmåga. Sist men inte minst kan förändring också uppfattas som något mycket hotfullt, där det som hotas är etablerade handlingsrutiner, relationer och positioner liksom redan befintlig och erkänd kunskap och förmåga.

Starkt förenklat kan vi säga att de enda som verkligen är entydigt positiva och rentav entusiastiska till förändring i mer generella termer är den skiftande grupp som vi kan kalla innovatörer, entreprenörer eller reformatörer.

Förändring är således som alla andra centrala, samhällsvetenskapliga begrepp både mångtydigt och motsägelsefullt. Förändring, som på en och samma gång kan betraktas som både positivt och negativt, modernt och tidlöst, löftesrikt och hotfullt, obemärkt och krävande, naturligt och påtvingat. Ett sätt att närma sig detta är att resonera lite mer systematiskt kring detta och med hjälp av ett antal kategorier göra en sortering eller typologi.

Förändring innebär jämförelse

Att tala om förändring, alldeles oavsett vad förändringen avser eller om det handlar om något som redan har förändrats eller eventuellt kommer att förändras, innebär för det första ett samtidigt jämförande med något annat, det vill säga en form av åtskillnad. Här kan detta andra utgöras av ett tillstånd eller en företeelse som redan anses tillhöra det förflutna, eller något samtida som antas utsatt för ett förändringstryck.

För det andra innebär det att vi introducerar en tidsdimension, där vi kan börja beskriva vårt tillstånd eller vår företeelse i termer av före och efter en redan passerad förändring eller en tänkt, kommande sådan.

Med tidsdimensionen följer också ett försök till utpekande av en bestämd tidpunkt för den aktuella förändringen, som vi kan förlägga antingen till det förgångna eller till en mer eller mindre avlägsen framtid. Sammantaget medför detta att vi i samma ögonblick som vi börjar att tala om förändring också påbörjar en historieskrivning.

Hur denna kommer att se ut beror bland annat på hur vi betraktar och värderar både det gamla, det som redan har förändrats eller ska förändras, och det nya, det som är eller ska komma i stället.

Om vi sedan ska försöka att kategorisera förändring kan vi göra detta genom att sortera efter varifrån förändringen kommer och vad denna berör. Vi kan skilja mellan två huvudkategorier, där det i det första fallet går att koppla förändringen till medvetna och uttalade initiativ av bestämda aktörer.

Det andra fallet saknar sådana, alternativt är det förenat med stora svårigheter att klart urskilja direkta, uttryckliga initiativ och/eller tydliga aktörer. Till den första kategorin hör till exempel det som kallas (politiska) reformer. Dessa har mer eller mindre tydliga mål och förändringsambitioner. De kan i efterhand följas upp och utvärderas även vad gäller oförutsedda konsekvenser. Till denna kategori räknas också enstaka initiativ som beslutet att söka medlemskap i den Europeiska unionen.

Idéspridaren spelar en central roll

Till den andra räknas breda samhällstrender, som medialisering och informationsteknologi, med stor internationell spridning. Här handlar förändring mer om anpassning till en relevant omgivning och lokal tolkning i relation till bestämda grundläggande strukturer och förhållningssätt. Anpassningen kan i sin tur framställas och/eller uppfattas som mer eller mindre nödvändig.

I båda kategorierna spelar idéer eller föreställningar förmedlade av bestämda, legitima idéspridare en betydelsefull roll. Rollen som idéspridare ses här som åtskild från mer aktiva reformatörer, där de förra snarare kan liknas vid innovatörer och säljare på en global idémarknad.

När det gäller vad som ska förändras kan det i grova termer delas in i tre områden:

- Förändring riktad mot något redan befintligt, exempelvis organisationer.
- Förändring orsakad av något fundamentalt nytt, exempelvis uppkomsten och spridningen av Internet.
- Förändring orsakad av oväntade och ofta dramatiska händelser som terrorattacken den 11 september.

Oavsett vilken typ av förändring som är aktuell uppträder den som en blandning av nytt och effekter på det befintliga. Effekterna kan vara mer eller mindre förutsedda, uppträda på kortare eller längre sikt och variera i termer av varaktighet. Gemensamt är att det aldrig är fråga om någon total förändring, eftersom vi aldrig kan börja med ett helt tomt blad. Varje förändring inträffar i en värld eller ett sammanhang "befolkat" av redan etablerade fenomen. Även där vi upplever förändring som något mycket genomgripande kommer alltid spår av det gamla att leva vidare vid sidan av eller som en del av det nya.

På en mindre övergripande nivå kan vi sortera det som förändringen primärt adresserar i olika undergrupper med ideal, värden och normer som en första kategori. Dessa manifesteras både som attityder och förhållningssätt och som handlingsmönster i form av rutiner, procedurer, regler och lagar.

En andra kategori kan utgöras av organisatoriska former med bäring på makt och ansvar i form av uppgifter, relationer och positioner. I praktiken tenderar emellertid varje större förändring, oavsett ursprung, att över tid omfatta de flesta av dessa "förändringsobjekt".

Förändring som reform

Att (politiska) reformer tillhör den typ av förändring som inbegriper aktiva, medvetna förändringsförsök av distinkta aktörer, har redan nämnts ovan. Däremot innebär inte detta att reformer enkelt eller entydigt kan klassificeras efter de ovan beskrivna kategorierna. Tvärtom är det nog i stället så att omfattande och omvälvande reformer tenderar att uppvisa spår eller inslag av flera eller till och med alla kategorier. Det sena 1900-talet karaktäriserades i framförallt västvärlden av en stor mängd reformer främst inom den offentliga sektorn. De involverade ofta en eller flera organisationer. Reformerna tenderade också att uppvisa stora likheter vad gällde de presenterade problembilderna, orsakssambanden och inte minst lösningarna.

Detta massiva reformerande utlöste i sig en omfattande internationell forskning kring fenomenet reformer och frågor om reformsuccéer respektive fiaskon. Särskilt misslyckade reformer har tilldragit sig mycket uppmärksamhet och i en strävan att förstå mekanismerna bakom dessa har olika forskare prövat att klassificera reformer efter svårighetsgrad. Nedan beskrivs kortfattat ett urval av dessa "modeller", som bygger på en kombination av å ena sidan vad i termer av innehåll och å den andra om varifrån i termer av initiativ. Den lägsta svårighetsgraden vad gäller innehåll handlar om en anpassning eller finjustering av redan existerande praktik, följt av införande av ny teknik, medan förändring av de uppsättningar idéer och föreställningar som berör organisationens eller verksamhetens överordnade mål och handlingsramar klassas som den högsta svårighetsgraden.

Vad gäller frågan om varifrån initiativet till förändringen kommer, eller upplevs komma av den aktuella organisationen, kan vi laborera med fyra kategorier, nämligen utifrån eller inifrån och uppifrån eller nerifrån. Reformförslag, som upplevs som initierade inifrån organisationen själv anses innebära mindre svårigheter, än om initiativet entydigt kommer utifrån i termer av "tvingande påbud". På motsvarande sätt anses förslag som innehåller någon grad av ett "nerifrånperspektiv", till exempel i termer av idéer och delaktighet, mindre svåra än om initiativet uppfattas som en produkt av ledningen, det vill säga ett "uppifrånperspektiv".

Förståelse, kunnande och vilja

Ett kompletterande sätt att förstå förutsättningarna för reformerande kan vi hämta från tidigare

forskning om politisk styrning. Varje medvetet förändringsförsök kan ju i grunden ses som en styrningsrelation, vilken samtidigt utgör en maktrelation.

Om vi undantar fall där tvångsmedel är inblandat, kan vi starkt förenklat beskriva maktrelationer som att A vill få B att göra något som B annars inte skulle ha gjort. Huruvida detta kommer att lyckas blir då beroende av:

- i vilken utsträckning B förstår innebörden i reformen och vad denna tänks åstadkomma.
- om B faktiskt kan genomföra den aktuella förändringen, det vill säga om B har tillräcklig kunskap, handlingsförmåga och resurser.
- om B verkligen vill genomföra förändringen och här kan det finnas en rad olika skäl till att viljan saknas.

Villkoren är inbördes relaterade och det är helt nödvändigt att alla tre uppfylls för att reformen ska lyckas.

Vilken typ av förändring utgör då den pågående försvarsreformen och vilken svårighetsgrad kan vi placera den i? Om vi börjar med vad förändringen involverar så kan vi konstatera att den för det första handlar om att förändra något redan befintligt.

Detta befintliga i form av Försvarsmakten är dessutom i strikt organisatoriska termer en tämligen ny företeelse, samtidigt som uppgifterna och verksamheten med de ideal, värden och normer som styr denna i kombination med väletablerade handlingsmönster, är sedan lång tid djupt institutionaliserade fenomen.

Det tämligen nya utgörs av den gemensamma Försvarsmakten, som med sina åtta levnadsår i organisationsteoretiska termer, får betraktas som knappt etablerad. I reformen finner vi också något som vi kan kalla fundamentalt nytt i form av nätverksförsvaret, baserat på ny teknologi. Nätverkskonceptet kan dessutom ses som en idé med internationell spridning och inspirerade innovatörer.

Vad beträffar reformens "ursprung" kan vi identifiera både medvetna initiativ från tydliga aktörer och en stor andel anpassning till breda samhällstrender och omvärldsförändring. En viktig utgångspunkt för reformen utgörs samtidigt av dramatiska och oförutsedda händelser i form av Sovjetunionens upplösning, avslutningen på det kalla kriget och framväxandet av en ny säkerhetspolitisk världsordning.

De distinkta och medvetna reforminitiativen har dessutom tydligt motiverats i termer höggradig, medveten och nödvändig anpassning till både samtida och framtida villkor. Reforminnehållet innebär för det första en förändring av de grundläggande idéer, föreställningar och mål som under lång tid varit giltiga för organisationens verksamhet och existensberättigande.

Här handlar det om skifte av världsbild i form av det för överskådlig framtid avskrivna invasionshotet och ett integrerande av det svenska försvaret i en europeisk eller rentav global säkerhetsordning. För det andra ställer reformen tvingande krav på helt nya uppgifter i form av obligatoriskt deltagande i internationella insatser och drastiskt förändrade handlingsmönster i termer av nätverksförsvaret.

Högsta svårighetsgraden

Vadfrån kommer då reforminitiativet? Svaret är inte helt enkelt utan kan beskrivas som att det kommer uppifrån och inifrån organisationen i kombination med ett bestämt "utifrån"-initiativ. Mer precist togs det första, uttryckliga initiativet av dåvarande överbefälhavaren, då han bad regeringen om ett uppdrag att förnya Försvarsmakten. Därefter drevs frågan vidare i ett samspel mellan statsmakt och försvarsmakt, vilket slutligen bekräftades genom ett par riksdagsbeslut "utifrån".

Sammantaget kan vi konstatera att försvarsreformen hamnar i den högsta svårighetsgraden på alla kategorier utom den som gäller initiativet.

Om villkoren för att reformen ska lyckas kommer att uppfyllas, det vill säga om de som ska förändra och förändras förstår, kan och vill, får i skrivande stund betraktas som en öppen fråga.

Eva Haldén studerar sedan ett par år försvarsreformen inom ramen för ett forskningsprojekt vid FHS. Hon delar sin tid mellan forskningsprojektet och undervisning vid Statsvetenskapliga institutionen på Stockholms universitet.

Det behövs något som pekar ut kursen

Den militära hotbilden har förändrats och blivit mer otydlig. Det gör att behovet av strategier ökar. I sommar kommer Sveriges första militärdoktrin som ska ge försvaret vägledning in i framtiden.

Av Jan-Ivar Askelin

Gustav II Adolf klarade sig utan. Karl XII behövde inte heller någon. Men i sommar kommer Sveriges första militärdoktrin.

En av de ansvariga för doktrinen är Ethel Limén, operationsanalytiker på FOI, disputerad kemist, med både Sunzis (Sun Tzu) Krigets konst och boxhandskar i bokhyllan. Hon har länge hållit på med kampsporter och tycker att Högkvarteret är ett bra ställe att träna boxning på.

Varför ska vi ha en doktrin nu, när det har gått bra utan tidigare?

- När hotbilden var mer avgränsad genererade den också tydligare uppgifter och då var behovet mindre av vägledande doktriner. Då klarade man sig med den operativa planeringen, säger Ethel Limén.

Nu finns det inte en bild utan flera. Det är en del av förändringen och försvaret behöver en vägledning. Det har andra länder också erfarit och det sveper en doktrinväg över västvärlden. Ethel Limén säger att hon flera gånger fått frågan varför Sverige inte kopierar en Natodoktrin helt enkelt när samarbetet ändå är så nära.

- Vi går mot en ökad interoperabilitet. Det kan ses som en funktion av gemensamma stabsprocedurer, språk och tekniska lösningar. Den bidrar till förmågan att lösa uppgifter i samverkan med andra nationers staber och förband. Men detta innebär inte att vi ska kopiera något annat lands doktrin.

- Natodoktrinen är en kompromiss mellan medlemmarnas egna doktriner och lämnar inte något stöd i en nationell aspekt. Därför har de flesta medlemsländer egna nationella doktriner som stödjer nationens specifika behov. Vid framtagningen av den svenska militärstrategiska doktrinen har dock andra doktriner studerats, bland andra den brittiska och norska doktrinen.

- Skillnaden mellan att ha en vägledande eller en styrande doktrin är viktig. Den svenska doktrinen är av vägledande karaktär. Den säger inte hur saker ska göras utan ger exempel på hur de kan göras och förklarar varför. Doktrinen ska främst vara ett stöd vid all försvarsplanering. Det är planering på det högre planet och målgruppen är i första hand de högre nivåerna i Försvarsmakten, men den ska också användas i övningsverksamhet och vid undervisning.

Gamla militärteoretiker

Doktrinen bygger på kunskaper och beprövade erfarenheter. Kunskaper är till exempel de gamla militärteoretikerna som den nyss nämnde Sunzi. Han var general i Kina för cirka 2 500 år sedan och har i 13 korta kapitel lärt fältherrar fram till idag vad som är krigets konst. Även den tyske 1800-talstänkaren Karl von Clausewitz hänger med in på 2000-talet med principen om motståndarens tyngdpunkt.

Doktrin, strategi och vision är termer som används lite hur som helst. Ethel Limén förklarar skillnaderna så här:

- Doktrinen ska ge vägledning och förståelse för hur stridskrafterna ska användas idag och de närmaste åren. Visionen däremot beskriver hur organisationer bör utvecklas på lång sikt (10-20 år). Visioner grundar sig på slutsatser och antaganden från idébilder.

- Skillnaden mellan strategi och doktrin kan beskrivas som att policy och doktrin tillsammans uttrycker Försvarsmaktens militära strategi. Policy utgör ett handlande eller tillvägagångssätt grundat på principer, omfattande aktuell inriktning och ambitioner för genomförande av viss verksamhet med ett specifikt syfte. Doktrin uttrycker - i motsats till policy som är specifik - den generella delen av vår militära strategi, det vill säga den kunskap och de föreställningar som utgör den viktigaste grunden för verksamheten inom det militära försvaret.

Doktrinarbetet har tagit två år bortsett från förstudier. Kärnan finns på Högkvarterets policy- och doktrinsektion som finns på den strategiska avdelningen. Ethel Limén har svarat för det vetenskapliga och analysen och överstelöjtnant Patrik Ahlgren för ämneskunskapen. Försvarshögskolan har också bidragit med i första hand det militärteoretiska innehållet.

Den militärstrategiska doktrinen är första delen av ett paket som också ska innehålla en operativ doktrin och taktiska doktriner för försvarsgrenarna.

Ska finnas på nätet

Doktrinen är en bok på 200 sidor som också givetvis kommer att finnas på nätet. Förenklat uttryckt är doktrinen sammansatt

av kunskapselement som ska förklara varför försvaret ska göra på ett visst sätt och vägledande element som föreslår hur man kan göra det. Doktrinen presenterar ett urval av medel, metoder och de uppsatta militärstrategiska målen, men det är alltid individen som väljer metoder och medel för att nå det uppsatta målet.

Ett exempel är en diskussion om mål, metod och medel. Om målet är att vara konfliktdämpande i en internationell konflikt så kan metoderna vara övervakning, evakuering och stöd till civilbefolkningen. Övervakning kan göras med en viss typ av spaningsflygplan.

Doktrinen vilar på manövertänkandets grund. Detta innebär att man först definierar motståndarens tyngdpunkt enligt de principer som Karl von Clausewitz lanserade på 1800-talet. Tyngdpunkten kan på det högsta planet vara riksledningen, energiförsörjningen och så vidare. Den lägre operativa nivån har sina tyngdpunkter och varje lägre nivå har en tyngdpunkt. Målet är att få motståndarens bygge att stjälpas så att tyngdpunkten rubbas. Detta gör man genom att angripa avgörande punkter som har sårbarheter och som kan rubba tyngdpunkten. Angreppet ska bara ske när man är överlägsen.

Manövertänkandet är ett betraktelsesätt och inom detta ryms uppdragstaktiken. Denna taktik uppfanns av tyskarna i slutet av första världskriget och gick i korthet ut på att massanfallet skulle bestå av en massa småanfall där varje skyttegrupp hade sitt uppdrag och fick lösa det på bästa sätt. Taktiken lyckades och blev norm för de stora krigsmakterna. Att tyskarnas sista stora anfall ändå misslyckades hade andra orsaker.

Om fem år är det dags för en ny doktrin. Det är en färskvara, men allt behöver inte göras om från början. Sunzis tankar lär hänga med ett tag till.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Svea har vi råd med insatsen

Fler användbara förband i hög beredskap och mindre på lagret. Det är en av de bärande idéerna med det nya försvaret. Svårigheten är förvandla dagens lagerförsvaret till det nya. Samlar moder Svea för mycket i lagret har hon inte råd med tillräckligt med insatsstyrkor för t ex internationella åtaganden.

Dags att vidga vyerna

Vad väntar runt hörnet i framtiden? det svenska försvaret måste vända blickarna utåt och öva tillsammans med andra nationer. Det finns en fara i att vara för mycket hemma och bara ha sig själv

som enda mått, anser Göran Pettersson som är chef för Högkvarterets perspektivplaneringssektion.

Framtidens försvarsorganisation bör vara flexibel och internationell. Experterna ska inte bara sitta på staberna utan måste komma ut på fältet och testa nya idéer. För att undvika "intellektuell inavel" bör vi också satsa mer på internationellt utbyte, anser Göran Pettersson, chef för Högkvarterets perspektivplaneringssektion.

Av Jan-Ivar Askelin

Försvaret är som ett trevåningshus. Överst finns insatsvåningen, sedan kommer fabriken och universitet och längs ner i källaren finns lagret.

Med denna bild vill överstelöjtnant Göran Pettersson, chef för Högkvarterets perspektivplaneringssektion, förklara hur det nya försvaret ska organiseras.

- Den framtida organisationen kommer att styras av hur politikerna vill satsa på de olika våningarna. I källaren har vi lagret. Här finns allt från cykeln som ställts in för vintern och som bara behöver pumpas för att fungera till skolmatriklar. Cykeln är gripbar efter rundsmörjning och däckspumpning, skolmatrikeln kanske kommer till användning vid något jubileum. Försvarets lager ser ut på samma sätt, saker som är klara att användas och personallistor som inte är mer än namn på papper.

Göran Pettersson säger att mellanvåningen är både fabrik och universitet.

- Detta kan vara lite svårare att förklara. I fabriken produceras förband och här finns också materielförsörjningen. Det är utbildning och utrustning som är förbandens byggstenar. Man kan säga att i fabriken lärs det ut färdigheter. I ett skärpt läge går det att öka takten i fabriken.

Forskning och utveckling

I universitetet finns försvarets forskning och utveckling. Här samlas kunskaper som inte har något exakt mål och här utvecklas förband och idéer.

Det är universitetets kunskaper som ska gå vidare till fabriken som i sin tur ska producera för insatsorganisationen eller lagret.

Insatsorganisationen är det som är gripbart just nu och förbanden ska kunna lösa samtliga Försvarsmaktens uppgifter, inte bara att hävda territoriet och möta ett väpnat angrepp.

Investering för framtiden

Göran Pettersson menar att mellanvåningen kanske är den viktigaste - åtminstone i dagens läge. Det är här det investeras för framtiden, men det är också den våningen som är svårast att motivera när kassan sinar.

- I insatsvåningen och lagret går det att säga att det finns så många brigader, men hur sätter man siffror på forskning och utveckling?

Nyttjandegrad och utbildning är två nyckelord för Göran Pettersson.

- Det gäller att hitta en balans. Om det satsas mycket på utbildning minskar nyttjandet och i stället fylls lagret. Betonas nyttjandet så hålls lagret på en lägre nivå. Det viktiga är att ha rätt saker i lagret. Vi har ju svårt att tänka oss att Volvo en gång i tiden skulle lägga upp ett stort lager med Amazoner för att sälja 20 år senare, säger Göran Pettersson och låter antyda att försvaret nog hade rätt många "Amazoner" undanställda.

Trevåningshuset är ingen ny idé och när det gäller mellanvåningen drar Göran Pettersson parallellen med Tyskland under mellankrigstiden.

- Efter Versaillesfreden förbjöds Tyskland att ha en stor krigsmakt. Landet fick inte ha en stor stående styrka och inte bygga upp reserver. Så Tyskland placerade huvuddelen av krigsmakten på

mellanvåningen och gav alla en överutbildning. Stor tonvikt lades vid underofficerare och underbefäl och det utvecklades nya sätt att föra krig. Meniga soldater uppgraderades till gruppchefer och när Tyskland sedan bröt mot fredsavtalet och införde värnplikt så växte armén från "100 000 gruppchefer" till en miljonarmé med modern utbildning.

Detta gav som bekant också resultat. Den tyska krigsmakten verkade fram till 1942 vara omöjlig att besegra.

Obalans mellan våningarna

Dagens försvar har knappast någon balans mellan våningarna och Göran Pettersson menar att inte ens flygvapnet eller marinen kan räknas som en insatsorganisation.

- Flygvapnet har fördelat flygtiden jämnt över alla divisioner med undantag för den som är öronmärkt för internationella uppdrag. Den flyger lite mer, men de övriga är inte tillräckligt bra för att klara av de svåraste uppdragen internationellt. Flygvapnet har inte någon spets utan det är jämnt delat eller jämnbra - vilket uttryck man nu vill använda.

- För att klara av de internationella uppdragen lever vi på arvet och åker snålskjuts på att vi fortfarande har kvar folk från de år där vi kallade in 40 000 man om året. Ska vi åka ut i världen så sätter vi in en annons i Dagens Nyheter och det är givetvis ingen framtidslösning. Av dem som åker ut så är det många namn som återkommer. Deltagandet i internationella insatser är inte så spritt i befolkningen som det ibland sägs.

- Tyvärr har vi fått en diskussion om på vilken sida om nationsgränsen som vi verkar. Det handlar om nationellt och internationellt när vi egentligen borde studera olika typer av insatser, säger Göran Pettersson. För de internationella förbanden kräver vi en annan skyddsnivå än för de nationella förbanden fast uppdragen om det skulle bli ett krig i Sverige skulle vara mycket svårare.

Risk för "intellektuell inavel"

Internationaliseringen har blivit mycket påtaglig för försvaret och Göran Pettersson menar att det är viktigt att vi drar fördelarna av detta. Om vi inte bryter vår isolering finns en uppenbar risk för "intellektuell inavel".

- Vi borde åka ut med mindre förband och öva med andra nationer. Det finns en fara i att vara för mycket hemma och att ha sig själv som enda mått. Ibland hörs uttrycket att "vi är världsledande på detta område" och detta konstaterande följs ofta av att "det här är vi ensamma om". Då borde vi nog fundera på varför ingen annan gör som vi. Om jag kommer in på posten och inte ställer mig i någon av de fyra köerna utan går till den femte kassan så kanske anledningen till att ingen står där är att den kassan är stängd.

När militärer ska diskutera ett framtida försvar söker de sig ofta, enligt Göran Pettersson, likt flugorna till sockerbiten, det vill säga organisationsfrågorna. Det är här fyrkanterna finns och så kan de ha oändliga diskussioner om "verksamheten i Söderhamn". För att betona det nya drar Göran Pettersson fram två olika typer av militära etablissemang:

- där förbanden utbildas
- där förband utvecklas

- Det senare är en ny idé och jag kan inte förstå varför operationsanalytiker och andra experter bara ska vara på staberna. Vi kan ha forskare och experter från FMV med på fartygsbryggan och i radarstationen för att testa nya idéer.

Inte så dramatiskt

Försvarsbeslutet 2004 är omdiskuterat och många ser det som en vattendelare. Här kommer de tunga besluten om det nya försvaret att tas och här förpassas det gamla till historien. Göran Pettersson håller inte med om att det blir så dramatiskt.

- 2004 kommer man att fatta beslut som det då finns tillräckligt med underlag för och resten får vänta. Förändringar tar lång tid, men de kommer plötsligt. Trenderna finns länge och sedan kommer beslutet som förändrar allt. Sveriges EU-ansökan är ett exempel på detta. Att vi någon gång skulle gå med i EU var inte överraskande men beskedet om ansökan kom som en blix från en klar himmel i en bisats i slutet på ett krispaket. Och när vi väl kom med i EU så har det förändrat mycket, inte minst för försvaret.

Vilka trender kan man då se i försvaret?

Göran Pettersson ser några:

- Nyttjandet av försvaret blir mindre dramatiskt. Tidigare hade det närmast bibliska dimensioner där nationens överlevnad stod på spel. I framtiden kommer försvaret på något sätt alltid att nyttjas.
- Personal är inget givet. Försvaret måste gå ut på marknaden och konkurrera om kompetensen. Det gäller såväl officerare som soldater vare sig de är värnpliktiga som i dag eller är anställda på längre tid.
- Konsekvensen av en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik i Europa. Vad förkortningarna heter spelar mindre roll. Det kan i framtiden visa sig att EU utgör en hårdare kärna än ett nytt Nato med 45 medlemmar.

Trenderna får stor betydelse för hur försvaret kommer att organiseras och vilka krav som ställs, tror Göran Pettersson:

- I den gamla världen talades det bara om det enda stora testet - när invasionen kom. I morgon ställs försvaret regelbundet på prov och för att bibehålla folkets förtroende krävs att man inte misslyckas.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Myter om militärer

Svärmorsdrömmen, fascisten och samhällsbyggaren.

Klicka på bilden för att läsa mer!

Vem ska få bli militär?

Förr skulle försvaret beväpna folket. Idag gäller det att hitta rätt folk till materielen. Framtidens militär är en specialist. Den stora utmaningen blir att locka "rätt" personer till uniformen. Mycket talar också för att det bara är en tidsfråga innan vi får lika "värnpliktsregler" för män och kvinnor.

Av Jan-Ivar Askelin

"Vi kan inte ha kvinnliga officerare och samtidigt hävda att det finns så stora skillnader mellan män och kvinnor att vi ska ha olika värnpliktsregler för män och kvinnor"

Vem vill bli militär? Och en minst lika viktig fråga: Vem passar att bli militär?

Foto: Martin Naucér

- Rekryteringen av personal kommer kanske att bli den viktigaste frågan för Försvarsmakten framöver.

Det tror Karl-Henrik Henriksson som är operationsanalytiker vid FOI och arbetar med personalförsörjnings- och grundorganisationsfrågor i perspektivplaneringssektionen.

- Marginalen för felrekryteringar har blivit ännu mindre. Varje utbildad måste användas och dessutom kostar utbildningen allt mer.

Karl-Henrik Henriksson säger att det är en sak att Försvarsmakten, trots de bistra tiderna, framhåller att många söker sig till officersyrket och en annan sak hur många av dessa som är rätt person för det framtida försvaret.

Specialister nya trenden

En annan viktig fråga är vad personalen ska göra. Vad är det för slags människor som det framtida försvaret söker? Förr skulle den försvarsanställda vara generalist och kunna lite av varje. Idag är trenden att försvaret behöver specialister. Dagens officer började som värnpliktig och vandrade sedan från kasern till kontor. I morgon kanske vi ska ha ett försvar där den vägen inte är lika självklar för alla. Och en stor fråga är hur försvaret kan ta tillvara civila experter och ge dessa en position i den militära hierarkin.

Hur ska framtidens försvar kunna rekrytera rätt personer med rätt kompetens? Karl-Henrik Henriksson betonar att yrket måste vara tilltalande. Det ska vara lockande att vara officer. Han eller hon ska kunna vara "mästare inom sitt skrå" utan att behöva betala ett pris i form av sämre lön, lägre status eller något annat.

Vilken intellektuell nivå ska den framtida officeren ha? Igår fattade officeren beslut utifrån ett knapphändigt informationsunderlag och hade relativt gott om tid på sig. I morgon kommer officeren att ha ett överflöd av information och en ständig brist på tid.

- Då kan inte våra ledningsstaber fungera efter dagens modell och det kanske inte bara behövs andra staber utan också andra sorters kompetens. Staben kanske blir ett "de fyra vises råd", säger Karl-Henrik Henriksson.

Radikal förändring

Förr skulle försvaret beväpna folket. Nu ska det bemanna materielen med rätt sorts människor. Det innebär en radikal förändring när Sverige går från en massarmé, där nästan alla gjorde en militär grundutbildning, till något annat som varken fått form eller namn ännu. I ramarna från försvarsdepartementet anges att utredarna ska studera "alternativa organisations- och utbildningsprinciper".

Värnpliktsfrågan är het, men vissa fakta går ändå inte att komma ifrån.

- Erfarenhetsvärden har visat att 7-10 procent av årsklassen är att räkna med för de internationella förbanden. Med en begränsad värnpliktskull kommer inte personalmängden att räcka för alla åtaganden som Sverige har. Då måste vi lösa personalförsörjningen på något annat sätt.

Värnplikt eller yrke?

Karl-Henrik Henriksson beklagar att alternativet till värnpliktsförsvaret i många sammanhang kallas för yrkesförsvaret då detta leder tanken till livstidsanställningar. Betoningen ligger egentligen på att vi ska ha ett försvar med fler specialister. En avvägning mellan utbildning och nyttjande av personalen måste också göras för att få kostnadseffektivitet i utbildningen och en önskvärd tillgänglighet på våra förband.

Den avgörande frågan för hur försvaret ska utforma sin personalförsörjning är hur hela försvaret ska se ut i framtiden.

En försvarsmakt kan indelas i tre delar:

- insatsen
- utbildning och utveckling
- reserven

Det svenska systemet har varit uppbyggt för att förvandla en civilist till soldat och sedan skicka hem honom, det vill säga ner i reserven. Civilisten kunde, förutom vid repövning, endast förvandlas till soldat om han blev mobiliserad.

Om vi ska ha ett försvar där insats, beredskap och kompetens betonas och där lagerhållandet kommer i skymundan så innebär det att synen på hur personalen ska rekryteras och utbildas kommer att skilja sig mycket från dagens.

Vägen till det senare försvaret kanske går via en kvinnlig värnplikt. Det är åtminstone vad överstelöjtnant Göran Pettersson tror. Han är chef för perspektivplaneringssektionen och menar att det bara är en tidsfråga innan vi har den kvinnliga mönstringen.

- Det kanske tar tio år, men det är ofrånkomligt att det blir så. Vi kan inte ha kvinnliga officerare och samtidigt hävda att det finns så stora skillnader mellan män och kvinnor att vi ska ha olika värnpliktsregler för män och kvinnor. Då kommer vi att öppna dörren för alla befattningar.

Vem vill avstå en årslön?

Idag plockar försvaret in cirka 30 procent av den manliga årsklassen. När kvinnor mönstrar innebär det att 15 procent av årskullen gör värnplikten och det är då saken ställs på sin spets.

- Kan vi då förvänta oss att dessa 15 procent frivilligt ska avstå en årslön till staten? Och kan staten hävda pliktlagen och hämta några av dessa 15 procent med polis? Och om inte staten driver kravet på att detta är en lag kommer värnplikten då att uppfattas som en plikt?

- Då måste värnpliktiga ges helt andra förmåner än idag och snart kommer vi upp i något som motsvarar en lön. Kan vi då hävda att det inte är frågan om ett jobb? Kan vi ha frivilliga värnpliktiga med 15 000 kronor i månadslön?

Många myter om militärer

Göran Pettersson tror, som Karl-Henrik Henriksson, att försvaret med rätt åtgärder får de "yrkessoldater" som det vill ha.

- Det finns mycket myter kring det här. Bilden av en svensk värnpliktig som en äppelkindad svärmorsdröm som talar två främmande språk är ett exempel. Han visas upp vid högtidliga tillfällen för försvarsministern som kan förledas att tro att alla värnpliktiga ser ut så där. Andra myter är att den som är anställd på kanske fem år är en vapendyrkande tatuerad fascist, eller att den som jobbat 30 år i försvarsmakten är en respekterad medborgare med social kompetens och goda ledaregenskaper.

- Vad jag menar är att det går att styra vilket humankapital som rekryteras. Om staten visar soldaten sin uppskattning och Försvarsmakten står för goda värden i samhället så är nog detta viktigare än lönen för att få rätt personer. Idag styrs försvarets personalförsörjning mer med metoden än med målet. Om försvaret ska kunna rekrytera bra folk krävs att Försvarsmakten kan erbjuda meningsfulla och stimulerande befattningar. Följaktligen måste "latrinposterna" tas bort. Det går bara att erbjuda jobb som folk är intresserade av och det är en stor omställning i synen på personalen.

Göran Pettersson understryker att han inte är motståndare till värnplikten som idé. Den är suverän, men ska användas när staten och försvaret verkligen behöver den.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Framtidens vapen ska skona civila

De tunga systemens tid är förbi och Natoanpassning har blivit ett måste för det svenska försvaret. Nu är det ett mobilt försvar som gäller för att kunna göra snabba insatser. Ett krav är också en bättre precision för att undvika att civila skadas.

Av Jan-Ivar Askelin

Det svenska försvaret har strävat efter egenutvecklad materiel. Försvaret har gått till skräddaren och avstått från konfektionssytt. Ett lågt styckepris har betonats och serierna har därmed blivit långa. Nu är läget annorlunda.

- Vi ska ha en mindre volym och då spelar inte styckepriset längre lika stor roll. Frågan är om vi i framtiden ska gå till skräddaren eller köpa konfektion och lägga upp benen lite. Och vad händer då med vår svenske skräddare som bara haft en kund att sälja till?

Det frågar sig chefen för perspektivplaneringsgruppen Göran Pettersson. Han varnar dock för tron på att det internationella materielsamarbetet löser alla problem.

- Vi kan hamna i ett spel mellan olika europeiska företag och regioner som vill ha sin del av materielkakan.

Tiden största fienden

Diskussionen om det nya försvaret har handlat mycket om teknik och RMA, revolution in military affairs. RMA har ofta tolkats som en teknisk revolution, men det krävs större förändringar vad gäller till exempel organisation, doktrin, utbildning för att det ska vara ett verkligt RMA.

- Nu när verkligheten har bestämt sig för att hålla examen måste vi själva bestämma vilken teknik och vilken materiel vi ska satsa på, säger FOI:s Folke Andersson som har deltagit i de tekniska studierna i det stora forskningsprojektet om ett svenskt RMA, Forma.

- Det räcker inte med att en sak eller ett system är bra för att vi ska ha det. Vi ska också ha användning för det, säger Folke Andersson.

- I de amerikanska arméstudierna har det varit svårt att hitta någon roll för den tunga stridsvagnen, och våra egna Formastudier går i samma riktning. De tunga systemens tid verkar vara förbi - de tar för lång tid att flytta - och tiden är vår största fiende i framtiden. Det måste gå snabbt att göra insatsen vare sig den är internationell eller nationell.

Det svenska försvaret är inte längre uppbyggt av fort och fasta anläggningar. De militära resurserna ska på kort tid kunna flyttas över långa avstånd och det är avgörande för hur insatsstyrkan ska utrustas.

Några punkter är vägledande för vilken materiel vi ska ha:

- Inga tunga delar.
- Civila transportstandarder gäller. Vi kan inte komma med militära fyrkanter och tro att de passar i den civila transportapparatens runda hål.
- Materielen ska kunna kopplas ihop med andra länders materiel. Detta förpassar den berömda svenska profilen till historien. Förr undvek vi Nato-anpassning. Nu blir det ett krav.

UAV:er viktiga

Grundläggande för att göra en insats är att ta reda på vad som händer och sedan göra något åt det. Vad är det då som kommer över flygplanets ramp när den svenska insatsstyrkan har landat?

- UAV:er är viktiga och i valet mellan en och annan bjässe eller många mindre så är mängden att föredra, säger Folke Andersson. Det finns en amerikansk UAV, Seascan, som visar vad vi kan tänka oss. Den flyger relativt långsamt men kan vara uppe i över ett dygn och bära cirka tio kilo sensorer. Om en större mängd av dessa skickas upp så har snart varje skrymsle i operationsområdet studerats. UAV:erna kombineras med marksensorer som läggs ut i nätverk av "smarta puckar och piller" som täcker ett stort område.

Därmed har styrkan, enligt Folke Andersson, fått en flygande underrättelsestart. Den har förberetts hemma genom digitala kartor och övningar i tredimensionella simuleringar av operationsområdet.

- Kommunikationen med hemmabasen är vital. Om sambandet fungerar bra behöver inte all kunskap tas med. Det går att stödja sig på experter hemma och reparera materiel på plats.

Eldpallen får ny aktualitet

Kärnan i insatsen kan många gånger vara förmågan att leverera verkan, det vill säga eld, eller att övertyga motståndaren om att den förmågan finns. Elden kan bäras fram av flygplan som kostar flera hundra miljoner eller med en låda fylld med robotar.

- Vi kallar lådan för eldpall och med det menar vi att det är en låda som är lätt att transportera. Eldpallen är en gammal tanke som fått ny aktualitet tack vare IT-utvecklingen, säger Folke Andersson.

- Att kunna ställa ut en låda verkan, som kunde användas när det behövdes, var tidigare en dröm. Nu är eldpallen ett bra exempel på hur en enkel idé får sin styrka tack vare nätverket.

Eldpallen är laddad med robotar och med GPS-tekniken går det att bestämma dess position. När ett mål ska bekämpas beställs en lämplig robot och nätverket väljer ut den eldpall som står bäst till. Nätverket

förser sedan roboten med måldata och när roboten är nära målet startar den sin egen relativt billiga målsökare och söker sig till målet.

- Det är egentligen inte krångligare än att ringa och beställa en taxi, säger Folke Andersson. Kunden bryr sig ju inte om vilken bil som kommer, möjligen kan man beställa typ av bil.

En trend är alltså att nätverket ger kraft åt tämligen enkla system. Andra trender är billigare robotar, ökad precision och större sprängkraft. Kombinationen av dessa trender leder enligt Folke Andersson till ett slagfält där en stor mängd bestämda mål slås ut i ett kort intensivt anfall.

Avancerade robotar är dyra. En sjömålsrobot kan kosta 15 miljoner kronor och en radarjaktrobot 10 miljoner. Med tanke på vad målen kostar har dessa prislappar inte avskräckt, men för en liten nation blir arsenalen givetvis inte så stor.

- Kostnadsspiralen tycks dock vara på väg att brytas nu, säger Folke Andersson. Dagens amerikanska kryssningsrobotar är mycket mer avancerade än de första versionerna, men styckepriset har sjunkit radikalt. En förklaring är att det nu går att utnyttja tidigare forskning och utveckling. Mycket av den moderna roboten är därmed redan betalt och system från en typ av robot kan överföras till en annan.

Krav på precision

Folke Andersson tror att robotutvecklingen snart inte kan komma så mycket längre och precisionen är på väg åt samma håll.

- Traditionellt har precisionen mätts i hur stor den radie är, räknat från målen, inom vilken hälften av stridsdelarna träffar. Nu talar brittiska politiker om att få ett mått på inom vilket avstånd 95 procent av bomberna eller robotarna slår ned. Frågan om precision har tidigare varit ett militärt krav. Man har velat undvika bommar, men det har varit ointressant var bomben slår ner när den inte träffar. Men som krigen i Irak, Kosovo och Afghanistan har visat så är det politiskt viktigt att missarna inte åstadkommer icke önskvärda sidoskador. Ett mål ska kunna slås ut utan att skada omgivande bebyggelse eller döda civila. De är skillnad på att göra ett hål i marken och att träffa en ambassad. När det finns ett politiskt krav på precision är det en starkare drivkraft än det militära kravet.

Moderna sprängmedel kommer inom tio år troligtvis att ge 20 procent mer sprängkraft och det är inte uteslutet att det sker ett genombrott på lite längre sikt som radikalt skulle öka sprängkraften.

Detta skulle leda till mycket mindre robotar som har extremt hög precision. Folke Andersson säger att det amerikanska bombplanet B 2 skulle kunna bära över hundra sådana robotar som var och en slår ut sitt bestämda mål inom en radie på två mil.

- JAS-planet kanske kunde ta 20 sådana robotar. Idag saknar vårt moderna flygplan precisionsvapen.

Modultänkande

En viktig trend både vad gäller materiel och förband är att allt skräddarsys för den aktuella uppgiften. Hela brigaden skickas inte ut som förr utan det som behövs plockas med och kombineras med delar från en annan brigad. Samma princip styr när internationella styrkor sätts samman.

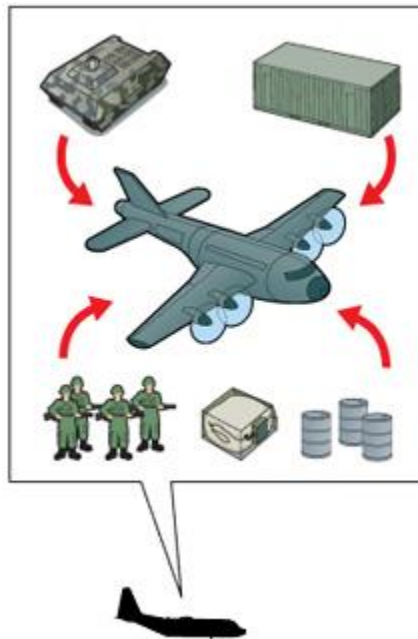
På materielsidan kallas detta för modultänkande. Det lätta fordon som ska användas för insatsen är ett skal som fylls med olika klotsar. Det kan vara ledning, sjukvård, robotar eller UAV:er. Fördelarna är uppenbara. I ett visst skede behövs mycket underrättelser och i nästa gör man verkan. Det är samma fordon, men med olika innehåll.

Även vad gäller robotar finns liknande tankar. Det kan finnas olika typer av motorpaket, målsökare och stridsdelar och så byggs roboten efter det aktuella behovet. Men för robotar finns det också nackdelar menar Folke Andersson.

- Risken är att man tvingas ta med sig hela smörgåsbordet och så blir det en massa delar över som har transporterats i onödan. En mer lockande tanke är en standardrobot i vilken det finns olika egenskaper inbyggda och där det går att ta fram just de egenskaper som önskas. Det finns idag robotar som kan utforma stridsdelen beroende på typen av mål. Mot ett hårt mål används en kompakt stridsdel och mot mjuka mål flera mindre delar. En sådan programmerbar robot kanske blir dyrare i inköp men får bättre stridsekonomi därför att den är mer användbar.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Snabbt på plats och gör hela jobbet

Vi har växt ur utbildningskostymen

Framtidens utbildningskrav ska klaras av med dagens organisation. Det kommer inte att fungera - framförallt är det akut brist på personal till de internationella förbanden.

Av Jan-Ivar Askelin

Verkligheten har sprungit ifatt perspektivplaneringen. Fhleming Christensen, brigadgeneral och ansvarig för försvarets utbildning- och skolfrågor konstaterar att framtiden redan är här.

- Vi befinner oss redan i perspektivplanerarnas värld. Regeringen har sagt att Försvarmakten ska kunna skicka ut förband för väpnad strid utanför Europa. Det måste ge spår i vårt utbildningssystem. Internationella förband är skarpa och nästa år ska vi bland annat kunna sätta upp en hel bataljon med stridsfordon 90.

Foto: Martin Naucér

Framtidens utbildningskrav ska klaras av med dagens organisation. Detta fungerar inte och det förklarar Fhleming Christensen med att regeringen har höjt de internationella ambitionerna på ett sätt som inte kunde förutses i försvarsbeslutet 1999.

- Vi kan inte vänta på perspektivplanerarna eller på försvarsbeslutet om två år. Vi måste hitta en lösning nu, säger han.

Långsiktiga frågor får vänta

Fhleming Christensen leder en översyn av utbildningssystemet. Svaret kommer i vecka 37 som det heter på planerarspråk, det vill säga på höstkanten. Då ska det finnas förslag på hur de mest akuta problemen ska lösas. Det betyder framförallt att få ihop personal till de anmälda internationella förbanden. De mer långsiktiga frågorna får vänta på svar till årsskiftet.

Det finns, enligt Fhleming Christensen, olika uppfattningar inom Försvarsmakten om vad det är som styr utbildningen. Är det en insats- eller kompetensorganisation som styr eller är det bådadera?

Fhleming Christensen menar att grundutbildningen styrs av vad som är mest efterfrågat och det är internationell krishantering. Övriga FM-uppgifter hamnar inom ramen för anpassning. Delar av insatsorganisationen grundutbildas inte. FM har således en insatsorganisation som i huvudsak i själva verket är en kompetensorganisation som bara till en mindre del kan användas för omedelbara insatser.

- Det är olyckligt att se den internationella delen och den nationella delen av insatsorganisationen som konkurrerande motpoler. Det handlar om vad som ska vara dimensionerande för FM:s produktion. De förband som vi är beredda att skicka ut bör vara desamma som utbildas för hög nationell beredskap. Skulle hotet mot Sverige öka skickar vi knappast ut trupp utomlands.

Brist på pansarvagnsförare

Ett internationellt förband som satts upp i beredskap har halverats på ett år på grund av personalomsättning. Detta har lett till att huvuddelen av dagens grundutbildning går åt till att täcka omsättningen på de internationella förbanden. För att hålla en bataljon i beredskap så behöver tre utbildas.

- Vi brukar säga att mellan 7 och 10 procent av dem som gör sin grundutbildning kan vi använda för internationell tjänst. Men det går att pressa upp den siffran till 30 procent vid enskilda regementen om det görs särskilda insatser och soldaternas intresse för internationell tjänst väcks tidigt, säger Fhleming Christensen.

Ett konkret exempel på dagens problem är bristen på förare till pansarbandvagnar (pbv). I ett internationellt förband är andelen sådana befattningar större än i armén som helhet. För att fylla luckorna får lastbilsförare och andra en kortkurs i hur pbv ska köras och så skickas de ut i konfliktområden. De klarar jobbet men är inte särskilt effektiva jämfört med dem som har en specialistutbildning.

- Men kan vi verkligen ha reservförare i förband som vi anmäler för fredsframtvingade insatser, frågar sig Fhleming Christensen. Borde vi inte i stället utbilda fler pbv-förare även om de inte behövs hemma? Konkret gäller frågan vilka typer av förband vi ska utbilda här hemma. En närliggande fråga är hur vi samövar våra förband. Traditionellt slutövar förbanden i söder på hösten och Norrlandsförbanden på vintern. Det finns skäl som talar för detta, men det kan finnas andra skäl som talar för en ändring.

Utbildning i tre nivåer

Grundutbildningen prioriteras i tre nivåer och en viktig fråga är om den prioriteringen måste bli ännu hårdare.

- Viktigast är de internationella förbanden, förband för incidentberedskap och förband med hög nationell beredskap vilket innebär att de ska vara på plats inom 30 dagar. (Det fanns en tid när över en halv miljon man skulle vara stridsberedd inom tre dagar)
- Som tvåa kommer förband som behövs för utveckling, förband som krävs för att ett övergripande system, som till exempel brigadsystemet, ska fungera och förband som behövs för långsiktig kompetens med hög insatsberedskap. Exempel på detta är ubåtarna.
- Längs ner är det som Fhleming Christensen kallar för kittet. Det är soldater som behövs för bevakning och säkerhet.

Försvaret ska inte bara klara de internationella förbanden utan också det som kallas anpassningen, att sy en kostym som försvaret vid behov ska växa i. Detta ska klaras av i "fabriken" i försvarets trevåningshus med insats, fabrik/universitet och lager. Hur det ska gå till och hur den fabrik ska se ut som både kan klara den akuta insatsdelen och även räkna till för eventuellt bistrare tider hemma utreds nu.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

FHS blir en del av Europafamiljen

En modern officer måste kunna improvisera och tycka om förändring. Han eller hon måste också behärska främmande språk och acceptera oliktankande. I framtiden är det inte den som har flest stjärnor eller kronor som fattar besluten utan den som vet bäst.

Av Jan-Ivar Askelin

Den som tror att framtidens officerare sitter och övar på gårdagens kustinvasion är ute i ogjort väder. Det menar Hans-Göran Olsson, överstelöjtnant och programchef på Försvarshögskolan (FHS) vilket betyder att han är ansvarig för de militära utbildningsprogrammen.

- Den som inte har varit här på fem år skulle inte känna igen sig idag, säger Hans-Göran Olsson. Förr övades krig mot en icke namngiven fiende - ofta kallad Stormakt Gul. Idag övar vi på hela konfliktskalan från fred till krig och det är inte Sverige mot något annat land utan två eller flera fiktiva stater.

Bakgrunden är Försvarshögskolans internationalisering. Officerarna utbildas inte bara för att föra ett krig i Sverige utan även för att kunna ingå i internationella staber. Svensk standard står inte längre i främsta rummet. Nu är det Natorutiner som gäller.

Utvecklar chefsrollen

En svensk officer måste kunna föra befäl över personer som kommer från främmande länder och kulturer, likväl som att vara underställd en officer från ett annat land. Och han måste vara utbildad för detta.

- Därför lägger vi ned en femtedel av tiden under chefsprogrammet på just att utveckla själva chefsrollen. Vi kallar det för chefsutveckling, säger Hans-Göran Olsson. En viktig del av detta är att lära andra språk och känna till andra kulturer samt att acceptera oliktankande. En modern officer måste kunna tänka i förändringar och välkomna nyheter. Ledstjärnor inom chefsutvecklingen idag är bland annat målmedvetenhet, beslutsamhet och vilja att ta ansvar.

Krav ställs också på att officerarna kan anpassa sig till helt nya förhållanden, att de kan improvisera och finna nya metoder för att lösa problemen. Vidare ställs krav på ett etiskt och moraliskt förhållningssätt som överensstämmer med svensk lagstiftning, internationell rätt och de grundläggande mänskliga rättigheterna enligt FN-stadgan.

Övar för framtiden

Det nätverksbaserade försvaret som många talar om, men som få har sett som annat än bilder på väggen, är redan en verklighet vid övningarna vid Försvarshögskolan.

- Våra övningar ligger ofta fem år fram i tiden. Vi övar på taktik och med materiel och system som vi tror ska finnas då. En viktig del är naturligtvis övergången till nätverksförsvaret, säger Hans-Göran Olsson.

I det försvaret är det inte längre den som har flest stjärnor och kronor som fattar alla beslut utan den som vet bäst. Och det är en helt annan sak.

- Förr måste man ju fråga chefen om minsta bagatell och i morgon är det den som är mest lämpad som löser uppgiften.

Utbildningen i chefsprogrammet syftar till att få fram officerare med kompetens, kunskap, insikt och färdigheter för att kunna tjänstgöra och utvecklas i befattningar på högre nivå under fred, kris och krig. Vidare ska officeren kunna tjänstgöra i och leda staber såväl nationellt som internationellt över hela konfliktskalan. Kompetensen ska vara framåtriktad och giltig under lång tid. För att skapa sådana personer krävs att många olika egenskaper utvecklas. Det gäller att tycka om att leda, men att leda på rätt sätt.

En del av Europas försvarsfamilj

Resultatet av två års utbildning är enligt Hans-Göran Olsson påtagligt.

- Det är som när farfar klappar sina barnbarn på huvudet och säger att de har vuxit sedan förra julen. Våra studerande växer också med ett huvud på så sätt att de vågar bära huvudet högre än när de började utbildningen.

Mycket har hänt på FHS på fem år. Vilken förändring kommer dagens elever att lägga märke till om fem år?

- Jag tror att internationaliseringen har ökat. Vi kommer att ha fler utländska studerande på skolan och flera svenska ute på andra försvarshögskolor. FHS kommer att ha ett mycket större samarbete med skolor i andra länder. Vi kommer att vara en del i en uppkopplad europeisk försvarsfamilj.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

”Folkrätten kryper närmare”

Framtidens officer har skyldighet att ställa upp internationellt. Därmed blir folkrätten ännu viktigare i officersutbildningen, säger Ove Bring, folkrättsexpert vid FHS.

Av Jan-Ivar Askelin

Nyhetsbilderna på TV från världens konfliktområden följs ofta av kommentarer om påstådda brott mot folkrätten. Israels militära aktion på de ockuperade områdena sägs innehålla brott mot folkrätten. Det amerikanska svaret på attacken den 11 september gjordes med hänvisning till staters rätt till självförsvar. Om Israel har begått brott mot folkrätten och om USA tänjt på gränserna för ett lands rätt till självförsvar är föremål för ständiga diskussioner. Man kan inte säga annat än att folkrättsfrågorna är aktuella.

- Folkrätten kryper närmare säger Ove Bring, professor i internationell rätt vid Stockholms universitet och FHS. I och med att internationell tjänst kommer att ingå i en svensk officers uppgifter och inte längre vara frivillig ökar kraven på officerares kunskaper i folkrätt.

Ove Bring kom till FHS i början av 1998 som en följd av att skolans rektor Claes Thornberg ”såg i stjärnorna” att folkrätten skulle bli ett viktigt ämne för framtida officerare.

Begreppet folkrätt är inte allmänt. Det finns i Sverige, Tyskland och några länder till. Internationellt hör det hemma under begreppet internationell rätt och kallas då public international law. Internationell rätt är ett praktiskt instrument för att klara av tvister över nationsgränser. Det kan också gälla affärskontrakt eller hur vårdnadstvister ska hanteras (private international law). I dessa fall har den internationella rätten klara regler. Folkrätten har också sina regler men här är utrymmet större för tolkningar och påföljderna blir annorlunda.

- Brott mot folkrätten får ringar på vattnet. Den aktuella kritiken mot Israel innebär såväl opinionskostnader som ekonomiska kostnader, säger Ove Bring. Den allmänna opinionen har satt ner foten. Sharons soldater är skyddade av den israeliska staten, men soldaternas handlingar kan ändå få negativa följder för staten Israel.

Staters rätt till självförsvar är reglerat i Förenta nationernas stadga, artikel 51. Denna stadga skrevs i spåren av andra världskriget. Tanken på ett krig mot terrorism fanns inte. Konflikter antogs vara mellan stater. Icke-statlig aktör är ett senare begrepp.

Rättschefen vid amerikanska utrikesdepartementet Gary Sharp sade nyligen vid ett FHS-seminarium om folkrätt att man får klara sig med de gamla reglerna och Ove Bring menar att det i en anpassning till tiden inte längre går att vara så strikt.

- Vi kommer att, på gott eller ont, att bli öppnare för vidare tolkningar av folkrätten.

Folkrätten har möjligen en stark ställning i Sverige och tanken på att skydda individer är stark i västvärlden. Men det finns skillnader i världen på synen på folkrätt. Ove Bring ser en konflikt mellan suveränitet och intervention.

- Det är ett spel med olika värden. I västvärlden slår man vakt om människans integritet. I den tredje världen är statens integritet viktigare. Det är svårt att få länder som Kina, Indien och Malaysia att förstå vår inställning till folkrätten där individen har satts i fokus. Det pågår ju i väst ett suveränitetsläckage. Ländernas ledande politiker får allt mindre att säga till om när nationalstaternas makt minskar.

Ove Brings tror att vi kan vänta oss:

- Beredskap för militära svar på IT-attacker
- Fall där stater hävdar rätten till självförsvar som förebyggande åtgärd.

- Humanitära evakueringar, att rädda människor från ett farligt område.

Däremot anser Ove Bring att det är tveksamt om vi får se mer av humanitära interventioner av typ Kosovo eller fredsframtvängande operationer. De senare är dyra, farliga och svåra att administrera.

I denna prognos ligger de trender som man kan se av folkrätten idag. Hur ska folkrätten reglera staters rätt att svara på IT-attacker och vilken rätt har stater att försvara sig mot attacker från icke-statliga aktörer som t ex al-Qaida?

Den nya tidens vapen, IT-attacker

Gary Sharp har specialstuderat den nya tidens vapen, IT-attacken. Han har testat de amerikanska myndigheternas IT-säkerhet och med de små resurser han hade till förfogande kunde man åstadkomma så mycket att han menar att det inte finns något helt säkert IT-skydd.

- Med bara en radiosändare i en bil kan man störa GPS-signalerna över en stor del av Europa säger han.

Gary Sharp menar IT-vapnets möjligheter väcker nya frågeställningar som kan besvaras med gamla svar.

- Om man inte får bomba en damm med flygplan får man manipulera med datorerna så att dammluckorna öppnas? Nej, naturligtvis inte. Skadan blir ju densamma.

Gary Sharp betonar att tröskeln för att svara militärt på en IT-attack måste vara mycket hög därför att det är svårt att veta vem som är den skyldige. Man kan veta vilken knapp som har tryckts, men inte veta vem som tryckte på knappen.

Inför försöket att med militära medel frita den amerikanska gisslan i Teheran 1979 frågade USA Sverige om vi ansåg att detta var förenligt med staters rätt till självförsvar. Det svenska svaret var nej. När USA svarade på attentaten mot amerikanska ambassader i Afrika med att skicka kryssningsrobotar mot Afghanistan och Sudan så var det få länder som ansåg att rätten till självförsvar tillät detta. Sedan dess har mycket hänt, sade Ove Bring.

- Efter den 11 september har mycket ändrats. Sverige anser att det måste vara en mycket stor terroristattack för att en stat ska kunna svara med militära medel, men vi måste också vara medvetna om att USA inte har det kravet på terroristattackens omfattning.

Förre kabinetssekreteraren Sverker Åström var under FHS-seminariet mycket kritisk till den senaste utvecklingen och menade att FN-stadgans kapitel om staters rätt till självförsvar getts en så ny tolkning att man noga måste definiera vad denna nya icke klart uttalade tolkning innebär. Om man inte gör detta sade han och hänvisade till Israels svar på terroristattackerna kommer den "internationella lagen att ersättas av djungelns lag".

Sverker Åström jämförde bombattentatet i Oklahoma med attacken mot World Trade Center och menade att det inte var någon skillnad i princip. Oklahomadådet sköttes av polisen och det borde man ha gjort efter attentatet i New York också, menade Sverker Åström.

Varför det ena ledde till rättegång och det andra ledde till krig förklarar Ove Bring så här:

- Attacken den 11 september hade karaktären av samordning och man anade en internationell koppling redan på ett tidigt stadium. Och al Qaida och Bin Laden var inte okända i USA före den 11 september. Dessutom hade man före den 11 september antagit en rad resolutioner mot terrorism och med krav på utlämning av Bin Laden. När dådet väl inträffade var stigen så att säga redan upptrampad och USA hade genast efter dåden ett stort stöd hos världens stater som kanske något ändrades när Afghanistan angreps. I botten ligger givetvis också storleken på attackerna.

Jan-Ivar Askelin är redaktör för Framsyn.

Om våld och rätt till självförsvar

"Alla medlemmar skall i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende, eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål." (FN-stadgan, artikel 2:4)

"Ingen bestämmelse i denna stadga inskränker den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp mot någon medlem av Förenta Nationerna, intill dess att säkerhetsrådet vidtagit nödiga åtgärder för upprätthållandet av internationell fred och säkerhet. Åtgärder vidtagna av medlemmar under utövande av denna rätt till självförsvar skall omedelbart inberättas till säkerhetsrådet och skall ej i något avseende inverka på säkerhetsrådets rätt och skyldighet enligt denna stadga att vid varje tillfälle handla på sätt, som rådet anser nödvändigt för att upprätthålla eller återställa internationell fred och säkerhet." (FN-stadgan, artikel 51).